

הקבצן והגאולה

את חשיבותן של החברות האנושיות ביטא הרמב"ם בקביעה לפיה "האדם מדיני בטבע", ליתר דיוק "מדיני בטבעו" (מורה נבוכים ח"ב, מ). מדינה ועם הם ללא ספק, החשובות והחזקות ביותר בין החברות האנושיות, אלא שחוזק זה יחסי הוא. פרשת 'במדבר' מתארת את עם ישראל העתיק כ'פְּדָרְצִיָּה', ברית שבטים ששמרו על מידה רבה של אוטונומיה. בבואם לארץ הם עזרו זה לזה, אך לעתים, באופן טרגי, גם נלחמו זה בזה.

קביעתו של הרמב"ם ש"האדם מדיני בטבעו" מקורה בכתבי אריסטו, הפילוסוף היווני הגדול. מורי שלמה פינס ע"ה לימד אותנו שהרמב"ם הוסיף לקביעה זאת, יסוד נוסף עליו מושתתת הפוליטיקה, עיקרון השוני הטבעי. בני האדם, הרבה יותר מבעלי חיים אחרים, שונים מאוד האחד מהשני, "שהרי אתה מוצא שני בני אדם שהם, כאילו משני מינים [שוניים]... אכזריותו של האחד מגיע לשלב בו הוא שוחט את צעיר בניו מעוצם הכעס, בעוד שהאחר חומל על פשפש או חרק ואינו הורגו מתוך רחמים". מכאן הכרחיות קיומה של הנהגה, שתסדיר את השוני הטבעי על ידי התיאום הפוליטי. השוני הטבעי הוא ברכה לאנושות, אך גם מקור המחלוקת.

המבנה השבטי קרס. אך לא המחלוקת. היא פשטה צורה ולבשה צורה חדשה בכל עידן היסטורי. המחלוקת הפכה למלווה המתמדת של החברה. בהקשר זה מבקש אני להביא לפניכם משל, מטפורה מקסימה שרבי נחמן מברסלב שם בפיו של קבצן גיבן, אחד מ"שבעת הקבצנים" שבסיפור הנושא שם זה. בני האדם, רובם ככולם, מיוצגים במשל על ידי חיות וציפורים. רק בודדים שומרים במשל על זהותם ופרצופיהם האנושיים. החיות מונעות בסיפור זה לא על ידי הרעב אלא על ידי חיפוש צל. פלא! באוקריינה הקרה, הוקסם רבי נחמן על ידי הצל המעניק לאדם מחסה מלהט השמש, אולי זהו זכר לימי שהותו בארצנו. בכתביו יש ללהט השמש ממד נוסף. בסיפורו הקלאסי של הקבצן כבד-הפה, "הלב והמעין", צילו של ציפור ענקית סוככת על הלב ומגינה עליו מלהט החמה הפנימית, להט היצרים המאיימים על לב האדם. אכן, כולנו זקוקים לצל, אך לא לאותו צל. כל חיה זקוקה לצלו של עץ מסוים המיוחד לה, "שבזה הצל דווקא היא רוצה לנוח". לציפורים צורך כפול בעץ, לצל, אך גם לענפים לנוח בהם. גם אלה הם ענפי עצים המיוחדים לכל ציפור וציפור. ייחוד זה, המבטא את השוני הטבעי, את פלורליזם החיים, הוא מקור ברכה אך גם מקור לשנאה, מלחמות וטרף. על רקע זה פועלות הדמויות האנושיות שבמשל. הם החוזים והמנהיגים השואפים לגאול את העולם, עולם החיות והציפורים. ברור להם שהמפתח לגאולה, יימצא רק באילן "אוניברסלי" שבצילו יכולות כל החיות והציפורים לחסות יחד בשלום ובהרמוניה. האמנם קיים אילן כזה, מעין עץ חיים בצלו לא יהיו טורפים ונטרפים, כש"כולם משחקים שם" במוצאם עונג ונחת מענפיו ומעלוותו.

הגואלים הגיעו למסקנה שאכן אי שם, במרחקים, מצוי אילן כזה. אלא שמתוך כך התחוללה מחלוקת חדשה: "וחקרו שנמצא אילן כזה, ורצו לילך לשם אל אותו האילן. כי אין לשער את העונג המופלא שיש שם... וחקרו לאיזה צד צריכים לילך, לבוא אל אותו האילן. ונפלה מחלוקת ביניהם על זה, ולא היה מכריע ביניהם. כי זה אמר למזרח, וזה למערב, זה אמר לכאן וזה לכאן וכו'. עד שלא היו יכולים להכריע לאיזה צד צריכים לילך לבוא אל אותו אילן".

עתה מופיע במשל דמות חדשה: "ובא חכם אחד, ואמר להם, למה אתם חוקרים באיזה צד לילך אל האילן, חקרו תחילה מי ומי האנשים שיכולים לבוא אל אותו האילן!..." האומנם השואפים לגאול את העולם ראויים לכך? החכם מגלה לנו שלאילן שלושה שורשים: אמונה, יראה וענווה. מי שלא השיג מדות אלו ימצא את הדרך לא לגאולה אלא לאשליות, לטרור, לפולחן האישיות. מעטים בלבד זכו למידות אלו. מה לעשות? הקבצן הגיבן מספר על החלטתם המוזרה: "נתעכבו כולם, עד שיהיו... כולם ראויים לבוא אל האילן. וכן עשו..." והצליחו. פעמים רבות מדי, פרצו מלחמות איומות בעקבות מעשי הגואלים שרצו לבטל את המלחמות. אולי גילה החכם את אחד מסודות הגאולה החיוניים ביותר.

המלים שהוקצבו לי אזלו. היכן היה האילן? למה סיפר זאת דווקא הקבצן הגיבן? התשובות – אולי בהזדמנות אחרת.